

Párisi levél.

Páris, 1894. sept.

(A zsidókhöz írt levél theológiája — tudori értekezés Ménégóz E.-tól. I. vol. in 8° Fischbacher kiadásában. A francia szabadelvű lelkészek testvéri egyesülete. Reville André halála.)

Szerkesztő Úr!

A zsidókhöz írt levél theológiájának írója nem egyetemi tanuló, hanem a párisi theol. facultás egyik legkitűnőbb tanára. Már néhány év óta tanítja a lutheránus hittant kitűnő eredménnyel.

A tudorság megszerzésénél valamely tétel védelmezése csaknem formalitásnak látszik. De mikor a tárgyalás komolylyá, emelkedetté és egyszersmind mélylyé lesz, ez az igazi nyilvános vita, mikor a tudorrá avatandó és a vizsgálatok csaknem ugyanazon színvonalon állanak. Mint a facultás dekánja, a vita elnöke megindult szavakban mondotta, az ily tudományos vita a theol. facultás diadala, mely a facultás tanításának nagy becséről tesz bizonyosságot. A leendő lelkészek, a kik az ily leczkéket követik, nem lesznek felelőletes emberek, vagy legalább kifogásolhatók.

A facultás nagy termét válogatott közönség töltötte bé: a College de France és a Sorbonne tanárai, lelkészek és világiak voltak jelen e minden tekintetben nevezetes vitán. Növelte az érdekeltséget az is, hogy e tárgyról Ménégóz munkája az egyetlen francia nyelven. Ménégóz műve oly mélyreható és teljes tanulmány, a milyent csak a jelen történelmi és exegetikai ismeretek mellett írni lehet. És a tanúltsággal oly világos előadást egyesít, hogy az ember fárasztás nélkül olvashatja. S a mi által főleg figyelmet kelt, az gondolatainak függetlensége, mit minden lapon észre lehet venni.

Nem kicsiny feladat e munkát néhány sorban ismertetni. Mindazonáltal megkísértem úgy az ismertetést, mint azoknak a különbségeknek jelzését, melyek Ménégóz és Sabatier tanár között vannak.

Az első részben, az úgynevezett bevezetésben Ménégóz főleg történelmi oldalról tárgyalja a kérdést. Mikor íratott a zsidókhöz írt

levél, ki által és kikhez? A levél keletkezését egész bizonyossággal a 79-ik év előtti időre teszi és bizonyítékai, melyeket felhoz, teljesen kielégítők. A mi a levél szerzőjét illeti, az ismeretlen, arról semmit sem lehet tudni és nevét még gyanítani sem. De az bizonyos, hogy a szerző zsidó eredetű alexandriai zsidó, ki keveset, vagy éppen semmit sem tud a héber nyelvből, mert idézetei, melyeket a bibliából tesz, mind a görög szövegből vannak véve. Hogy kik voltak azok, a kikhez a levél intézve volt, erre nézve bizonyos, hogy azok a zsidók, a kik a keresztény vallásra áttértek, de a kik mégis zsidózók maradtak és nagy hajlamok volt a judaismusra visszatérésre. És éppen ez az, a mitől a szerző óvni akarja, felmutatva az új tan nagyszerűségét. A levél célja tehát apologetikus. A Krisztus személye a levél központja és a kik megtagadják az ő egyházát, ez által elvesztik az igazság megszentelő hatását s magok fosztják meg magukat az üdvtől . . .

A második rész a levélben foglalt hittani elvek magyarázatának van szentelve: a christológiának, a szabadításnak, a hitnek, a törvénynek és az eschatológiának. A szerző arra a megállapodásra jut, hogy a levél christologiai eszméi inkább hasonlítanak az arianismushoz, mint a niceai zsinat felfogásához. A hogy pedig a szabadítás munkáját fogja fel a levél, az egyáltalán nem a kiengesztelés tana; Jézus, kinek a levél szerzője nem tulajdonít istenséget metaphysikai értelemben, magát áldozatul ajánlja, de ez az áldozat nem a vétkes emberért való kiengesztelés . . . Az üdvnek egyetlen eszköze a Krisztusban, mint közbenjáróban való hit. A közbenjárás eszméjére a levél szerzőjét, Ménégosz szerint az a befolyás vezette, melyet az alexandriai bölcelem gyakorolt reá, valamint ama kornak sok keresztényére, értve a judaizans keresztényeket és nem a palesztinaiakat . . . A záradékban, mely a munkának harmadik részét alkotja, Ménégosz a levél adataira támaszkodva, a hit eszméinek természetét és értékét magyarázza. És itt annak az iratnak a lényegét ismétli, melyet 1879-ben adott közre e czim alatt: „Reflexions sur l'Évangile du salut.“ Ez a hitnek ama fogalma, melynek ő ezt a nevet adja: „fideism“ és a mely ebben áll: „Az ember üdve nem az ő hiedelmeitől függ, hanem vallásos hitétől, azaz attól, hogy lelkét Istennek szentelje.“ Az orthodoxok lapjai kifogásokat tettek a munkának e része ellen. A tudós tanár kötelességének tartotta, hogy ezekre magyarázatokkal feleljen, hogy gondolatát jobban megértesse. Ha jól fogtam fel, a mit szerző „fideism“-nek nevez, azzal ellen akar hatni annak a sajnálatos összezavarásnak, melyet a katholicis-

mus tett a hitre és a hitvallásra s mely a protestantismusba is átjött. Szóval Ménégóz szerint lehetnek hiányok, tévedések az értelmi felfogásban, a hitvallások lehetnek tévesek, de a szív hajlamai és az akarat elhatározása lehetnek azért jók és a szívnek eme jó hajlama minket Istenhez vezet, mi a hit célja. S mellesleg legyen megjegyezve, éppen ez a különbség a Ménégóz felfogása és az orthodoxoké közt, kiknek nem mindig szabálya: „fides quaerens intellectum“, a mint kellene.

Adnom kellett e rövid kivonatot Ménégóz munkájából, hogy az a felett tartott nyilvános vitára térhessek, melynek Sabatier tanár volt az elnöke. A vita egyike volt a legkitűnőbbeknek. S különösen az elnök vett részt benne, a tudorjelölt némely nézete ellen foglalva állást nagy tudományossággal és meggyőző érveléssel. Sabatier szerint a kiengesztelés eszméje benne foglaltatik a zsidókhoz írt levélben. Szerinte a levél ismeretlen szerzője a judaizans keresztényeknek az ó- és új-szövetség azonosságát akarta megmutatni. Jakab apostol az evangeliumot úgy tekintette, mint a törvény betöltésének folytatását; Pál apostol pedig azt mondta, hogy a törvény eltöröltetett az evangelium által. A zsidókhoz írt levél szerzője e két szélsőség közt foglal helyet és az alexandriai bölcelem elvei által segítve, a két szövetség azonosságára következtet; s minthogy az alexandriai bölcelőkre a látható dolgok nem egyebek, mint a láthatatlanok visszasügárázásai, minthogy a valódi dolog nem láttatik s a mi láttatik, nem valódi, ez eszméket a két szövetségre alkalmazza. A törvény neki csak az evangelium visszsugára. Az ó-szövetségi áldozatoknak nincs semmi hatásuk, nincs bennük a hatásnak az a valódisága, mint a Jézus Krisztuséban. Tehát szerinte az evangelium nem törli el a törvényt, mint Pál apostol szerint s az evangelium nem a törvény folytatása, mint azt Jakab apostol mondja. Nem, törvény és evangelium azonosok, csak hogy az egyik valódiság, a másik pedig látszat. Úgy hogy az evangeliumot elhanyagolni azért, hogy az ember a törvényre térjen vissza, annyi mint a valóságot elhagyni a látszatért; annyi mint Jézus Krisztusnak valódi hatását és áldozatát megtagadni, hogy az ember az ó-szövetség hatás nélküli áldozataihoz térjen vissza . . .

Röviden összegeztem Sabatier ellenvetéseit, melyeket ő oly kitűnő módon tett. A tudorra avatandó is nem kevesebb ügyességgel és széles látkörrel védte álláspontját. Úgy hogy ez nevezetes nap volt úgy a facultásra, mint a jelenlevő közönségre, mely nem gyakran élvezheti az értelemnek ily kitűnő ünnepét.

Ménégoz értekezése érdekes és könnyen olvasható. Egy orthodox bírálója, ki eszméiben nem osztozik, így nyilatkozik: „E könyv kiváló helyet foglal el theol. irodalmunkban. Az előadás tisztasága, biztos tudás, alapos kutatások, a gondolat függetlensége és komoly meggyőződés, ezek jellemzik a könyvet.“

— Nem vagyok bizonyos benne, hogy irtam-e már „a francia szabadelvű lelkészek egyesületé“-ről. Ha igen is, megérdemli, hogy újra írjak. Az első években nehezen haladt elő e társulat, de lassanként emelkedett és működése körét kiszélesítette s különösen Dél-Franciaországban hatásosan működik. A társulat minden három évben tart gyűlést, mindig más-más helyen és theologiai, bölcselemi, vagy pedig egyszerűen vallási kérdéseket tárgyal, azonban foglalkozik neveléstani tárgyakkal is és ismét olyanokkal, melyek az épülésre tartoznak. Így ezelőtt három évvel ezer frankot ajánlottak fel egy fiatal leányok számára írandó könyvre. Csak egy munka érkezett be a kitűzött tárgyra s minthogy nem volt kielégítő, a díjnak csak fele adatott ki számára.

Az idén Montpellierben tartották a gyűlést. Ez alkalommal Chabas lelkész olvasott fel: „Jézusnak a vallásos életben való szerepéről“, minek azt is hozzá lehetett volna tenni: „a modern theologia eredményei szerint.“ Tényleg a felolvasó a theologia evolutióját adta a 16-ik százévtől elkezdve napjainkig. A bevezetésben szemlét tartott a régi orthodoxia különböző dogmái felett, megmutatva, hogy mily kevés az értéke azoknak. A Kant módszere szerint Schleiermacherrel és Vinet-vel a bizonyosságról úgy ítél, hogy az nem a csálhatatlan dogmán és külső tekintélyen nyugszik, hanem a tiszta szíven és jó lelkiismereten. Minden pontban elfogadja, a mit Secretan nyilvánított: „Ha a vallás élet, semmi sem léphet a vallásba, semmi sem tartozhatik ahoz, a mit nem lehet élni és nem hat össze az étellel s e bölcselemi s egyszersmind vallási módszert követve vizsgálja a Jézus Krisztus eleve-létezését. A munkának most csakis az első részébe vezet, mivel a másodikat nem készíthette el egészen.

Különben a második részben a Kant módszere szerint a Krisztus jelenléte elé helyezi magát és ez érintkezésben lelkiismerete megerősíti neki a Jézus szentségét, de itt se használja a „végetlen“ és „absolut“ jelzőket a Jézus szentségére, mert azt mondja, hogy e jelzőknek különböző s gyakran ellenmondó értelmet tulajdonítanak. Szerinte a Krisztus szentsége szabad és előrehaladó, azaz oly szentség, melynek fokként lehet birtokába jutni. „Jézusnak a bűnös világban való megjelenése a történelem nagy csodája, az az új em-

beriség kezdete a történelem törvényeinek megbontása nélkül . . . Mióta Krisztus a keresztény életben központi helyét elfoglalta, ő a hitnek tárgya. Ő kezdeményező és példány egyszersmind, kijelentő és szabadító. És ez alkotja a kereszténységnek eredetiségét . . . Az evangelium teremtő erő, mely az életet adja. Az Isten nem közölhette magát a bűnös emberrel másképpen, csak egy emberi, de arra nézve elég tiszta személy által, hogy az ő kijelentését befogadja és az eget a földdel kibékítse . . . Ilyen volt a Jézus munkája . . .“

Chabas lelkész felolvasását nagyon érdekes vita követte. De azok is, a kik a kifejezett eszmék iránt tartózkodólag viselkedtek, nem késték hódolni annak a mély keresztény érzelemnek, mely a munkából kiérezhető volt. A gyűlés a vita folytán arra az elhatározásra jött, hogy a kérdés más szempontból is tárgyalassék a legközelebbi gyűlésen e cím alatt: „A Jézus Krisztus szentségéről“ és erre felolvasónak Gilard lelkész jelöltetett ki. Gyakorlati tárgyul pedig, mivel Reyss lelkészt bízták meg, azokat a helyes eszközöket tűzték ki, melyekkel a gyülekezet ifjúságára vallási befolyást lehet gyakorolni. A gyűlésnek még volt egy érdekes felolvasása, a Bost lelkészé: „a gyermek-nevelésről“. Őt hallgatva, mindenki érezte, hogy itt egy atya beszél, hosszas tapasztalatok alapján. A gyermek-nevelést a következő három pont alatt tárgyalta: a kényszer, a tekintély és befolyás. De legjobb ezek közül a befolyás. Ez a gyermek nagy nevelője, ez, mely nem semmisíti meg az akaratot s mely vidám és szabad engedelmességet hoz létre. A gyűlést két jeles prédicatio zárta be a templomban, melyek közül az egyiket Fulliquet lyoni lelkész tartotta „a lelkiismeretről“ s melynek tartalma röviden: „Az emberi lélek nincs kielégítve, nincs békében, csakis akkor, ha magát teljesen alárendeli az erkölcsi kötelesség parancsoló törvényének“. A másikat Roberty, párisi lelkész mondta. Ján. 12., 27. alapján azon az átható és vallásos gerjedelemmel teljes hangon, mely az „Oratoire“ papját jellemzi s melylyel mély hatást tett a hallgatóságra. Így a társulat üdvös munkát gyakorol és befolyással lehet az orthodoxok és szabadelvűek kibékítésére is.

— Reville Albertet, a College de France-ban a vallások történelmének tanárát fájdalmas megpróbáltatás érte. Július utolsó napjaiban kisértük végső nyughelyére, legifjabb fiát, Reville André-t, kit a halál egy fényes jövő elől ragadott el, 28 éves korában és házassága második évében. Egyike volt az Ecole des Chartes legkitűnőbb növendékeinek s a történelmi szakra készült. Egy ideig Angliában tartózkodott, hogy magát az angol nyelv ismeretében tökélesítse.

Onnan visszatérve egy új tanszékre nevezték ki, melyet Páris városa a történelem tanítására alapított főleg a népre való tekintettel. Tanításának világossága és emelkedettsége által rendkívüli sikert ért el. Megnyerte mindazoknak a rokonszenvét, a kik hozzá közeledtek s főleg az ifjuságét, melyet mindig a jó és az igaz követésére buzdított. Jeles tehetség és nemes szívű ember volt. A jövő számára nagy-szerű, egyházára és hazájára gyümölcsöző pályát ígért. Halála hirtelen jött s megzavarta a családi tűzhely örömét és elrabolta a barátok szép reményét. Hajoljunk meg a megváltoztathatlan előtt. Az Isten útai nem a mi útaink.

D. CHARRUAUD.

Gyöngymondatok.

(Ujkori íróktól.)

Élet. Életgond.

Nem okos beszéd, azt mondani: élni fogok; késő dolog azt mondani: holnap fogok élni! a bölcset azt mondja: tanulj élni! a keresztény: tanulj mindennap meghalni! *Lambert örgrófné.*

A világban két hatalmas úr van: a szerelem és a halál, — és mindkettő roppant sokak felett rendelkezik. Szeretni, mint meghalni, egykor mindenki kényszerülend. *Lafontaine.*

Az élet rövid, ha csak örvendetes részét számítjuk; mert ha kedves óráinkat mind összetennők, az évek nagy számából alig kerekednék ki néhány hónapra terjedő élet. *La Bruyère.*

Az élet szempillantási terjedelme nem érdemel akkora hirdetésményt annak tartóssága felől — beleértve gondjait és nyomorait. *Kleist.*

Nemtelen dolog az életet meggyűlölni mindaddig, míg a világnak használhatunk s abban szerencsések lehetünk. *Kleist.*

Életbölcse ség.

A világtársalgás és magányzás között a valódi bölcse ség a köze pben található. *Zimmermann.*

Ha szép életet akarsz élni, a múltért ne aggódj, a jelent mindig használd, kevés dolog hozzon kedvetlenségbe, különösen senkit se gyűlölj, és a jövőt bizd Istenre. *Göthe.*

Nem azt kívánni, a mivel nem birsz, hanem megelégedni avval, a mivel birsz, teszen életbölcse sé: amaz sokaknál történik, ez keveseknél. *Petrárka.*

Sírjak-e, hogy életemet
Jól használni nem tudtam?
S legkiesebb ösvényimet
Álmodozva folytattam?
Ha ezt újra elkezdhetném,
Ismét a multat követném.